

RESSENYA HISTÒRICA DEL MÓN FUNERARI A ALTAFULLA

Manel Ramon i Fuentes

INTRODUCCIÓ

En primer lloc vull agrair a la Presidenta del Centre d'Estudis d'Altafulla la confiança dipositada en mi a l'encarregar-me un estudi "aproximat" dels diferents cementiris haguts i existents al nostre municipi. Tot va començar a conseqüència de la inauguració l'any 2004 del passatge i zona de jardí situats entre l'església i la casa parroquial, on vaig tenir l'ocasió d'efectuar una breu referència històrica d'aquest espai, destinat a cementiri des de l'època medieval fins al segle XVIII i de la construcció de la pròpia església i que sembla que va cridar l'atenció de la meva estimada amiga la Maria Porter, encarregant-me que efectués algun estudi o escrit per al Centre d'Estudis d'Altafulla sobre la existència històrica dels diferents cementiris d'Altafulla.

No pretenc que aquest escrit sigui un estudi exhaustiu ni científic ni històric dels diferents espais que al llarg dels segles han allotjat els cadàvers dels nostres avantpassats sinó solament una ressenya històrica dels mateixos.

D'altra banda prescindirem dels enterraments que al llarg dels anys s'han produït com a conseqüència de guerres o epidèmies tant sols recordar les possibles fosses comunes d'algun fet de guerra tal com la descrita "batalla d'Altafulla" del 24 de gener del 1812 com a conseqüència de la "Guerra del Francès" entre les tropes espanyoles comandades pel Baró d'Eroles i els francesos comandats pels generals Mathieu i Lamarque on es van produir més de 1.300 morts en el camp de batalla i va transcórrer entre els plans de Ferran i Altafulla.

D'aquesta sort faig referència tan sols dels recintes que de forma habitual i al llarg del temps han complert la funció de cementiri, com ara la Necròpoli de la Vil·la Romana dels Munts, el cementiri medieval situat en els que van ser els jardins de la casa parroquial al costal de l'església de Sant Martí d'Altafulla, el

conegut com a Cripta ubicat al soterrani de l'actual església, l'existent davant de l'actual cementiri utilitzat des de 1809 i el cementiri municipal de l'actualitat amb data de construcció del 1854.

NEOCRÒPOLI DE LA VIL·LA ROMANA DELS MUNTS D'ALTAFULLA

El primer cementiri conegut al nostre terme municipal és el que es troba situat prop de la Vil·la Romana dels Munts, a uns cent metres escassos del centre conegut de la vil·la i formant part de la mateixa amb la que configura un únic recinte dins una sola unitat monumental, en l'actualitat declarada PATRIMONI DE LA HUMANITAT. Malauradament la necròpoli ha desaparegut sota l'afany constructor tot i que malgrat que la Comissió Territorial del Patrimoni Cultural de Tarragona en la seva reunió de data 3 de setembre de 1998 va aprovar el projecte d'edificació del solar on s'havien trobat les restes arqueològiques de la necròpoli amb la condició de que "les restes arqueològiques hauran de quedar tapades sota l'edificació" fet que en la pràctica equival a la seva desaparició i total destrucció a jutjar pels fets.

No obstant l'anterior, s'especula sobre l'extensió superficial de la necròpoli la qual supera amb escreix la zona descoberta i desapareguda que s'estén més enllà de la carretera que condueix a la zona alta dels Munts d'Altafulla segons alguns testimonis de propietaris de la zona del "Mirador dels Munts" que han manifestat haver trobat tombes mentre efectuaven tasques agrícoles.

La part excavada se situa al vessant occidental del turó i molt a prop del centre de la vil·la. Les tombes ocupen una part de la zona d'emmagatzematge pertanyent a l'espai dedicat a treballs agrícoles, on hi ha 46 sitges o dipòsits abandonats després que el gran incendi d'entre 260-270 destruís la gran casa.

Quan al segle IV es reocupa, la vil·la canvia completament: d'una "Domus" senyorial esdevé un enclau agrícola però que oblida les sitges i dipòsits pertanyents a l'explotació agrícola anterior. La necròpoli correspon a aquest assentament rural i es mantindrà possiblement fins al segle VII. Es fa difícil establir una cronologia segura per la manca d'aixovar significatiu, cosa que podria indicar una cristianització. L'inici podria correspondre als primers anys del segle IV o ja al segle V basant-nos en una de les ànfores d'enterrament infantil.

Els enterraments d'adults són en gran majoria excavats en la roca i coberts amb lloses. Els infantils són en ànfora excepte un en tègula. En total hi ha restes d'uns 186 individus.

Les sepultures estan agrupades formant uns cercles concèntrics, amb una certa variabilitat orientades entre el NW i el SW. Només es coneixen tres àrees funeràries amb una distribució semblant: Le Colombier a Vaison-La-Romaine (Vaucluse), datada entre els segles V i VI, probablement la de San Miguel del Arroyo (Valladolid), de la segona meitat del segle IV i la de el Ochavillo (Còrdova) que va des d'inicis del segle V a mitjan segle VII.

La necròpoli dels Munts, vista panoràmica.

La necròpoli dels Munts, detall de les fosses.

CEMENTIRI ANNEX A L'ESGLÉSIA PARROQUIAL

Des del segle VI o VII d. C. en què va ser utilitzada la necròpoli de la Vil·la Romana dels Munts, no tenim constància física ni documental de l'existència de cap altra zona de cementiri de sepultures, la qual cosa és significativa donat que les dades històriques ens porten a la invasió sarraïna i al domini del camp de Tarragona i els seus habitants, fet que va suposar la inexistència de concentracions humanes d'importància durant diversos segles fins a l'inici de la reconquesta contra els sarraïns a partir del segle X de la nostra era. En els nous assentaments de les poblacions en territoris conquerits als àrabs es procedí a construir esglésies rurals amb funcions funeràries ocupant els cementiris, els terrenys veïns a les esglésies i fins i tot practicant-se en l'interior de les mateixes.

L'església parroquial de Sant Martí d'Altafulla es situada a la part alta de la vila just al costat del castell. Un dels primers esments documentals d'Altafulla data de l'any 1060, quan la seva fortalesa, consignada com a castro *Altafolia*, és mencionada com a límit territorial de la part de llevant del puig d'Ullastrell, el qual fou donat en aquella data pels comtes de Barcelona Ramon Berenguer I i Almodis a Bernat Amat de Claramunt i a la seva muller Arsenda, en propi alou.

Malgrat que una de les citacions més antigues del lloc correspon, com s'ha dit, a l'any 1060, la seva església parroquial, dedicada a Sant Martí bisbe de Tours, no figura escripturada fins l'any 1194 com a *ecclesiam de Altafolia*, en la butlla de confirmació de béns i privilegis atorgada pel papa Celestí III a l'església de Tarragona. Tanmateix, cal tenir en compte que la parròquia d'Altafulla va néixer en deslligar-se de la parròquia de Tamarit, l'única església parroquial d'aquella contrada citada en la butlla que el papa Anastasi II va adreçar a l'arquebisbe de Tarragona, Bernat Tort, l'any 1154. D'aquestes dades es dedueix, doncs, que el seu origen se situa en una data indeterminada entre l'any 1154 i el 1194. Així mateix, hom sap que tenia com a sufragània l'església de Santa Maria Magdalena de la Nou de Gaià, integrada dins el seu terme territorial.

D'altra banda, segons indica la relació de les parròquies que contribuïren a satisfer la dècima recaptada els anys 1279 i 1280, el rector d' "*Altifolio*" o d' "*Altifolia*" satisféu la quantitat de 45 sous.

Al final del segle XV la parròquia d'Altafulla era de col·locació de l'arquebisbe de Tarragona i continuava mantenint com a església sufragània la de la Nou de Gaià.

Així doncs, el segon cementiri que tenim localitzat a Altafulla és el que estava situat entre l'església i la casa rectoral i que fins fa poc era el jardí de la rectoria, recentment ha estat restaurat i rehabilitat com a jardí i mirador, procedint-se a l'obertura de l'antic portal que antigament tancava l'accés al recinte sagrat que estava "funcionant" des del segle XII fins a principis del segle XVIII, coincidint amb la construcció de la actual església parroquial l'any 1701.

La primitiva església parroquial era molt més petita que l'actual. Una de les seves àbsides coincidia amb l'actual capella de Sant Isidre que es troba entrant a la dreta del nostre temple contemporani pel que abans de l'any 1701,

L'actual Jardí-Mirador, antic cementiri, enjardinat per Joan Manent.

molt probablement el cementiri (jardí parroquial) tenia una extensió superior a l'actual ocupant terrenys on després es va edificar el temple actual. És per tot això que donat l'increment de la població que va experimentar Altafulla cap a finals del segle XVII i a la poca capacitat de la primitiva església parroquial es va decidir procedir a la construcció d'una de nova i de major capacitat.

Així en data 31 d'agost de 1701 es va col·locar la primera pedra del que seria el nou temple que es va beneir i habilitar pel culte el dia 4 d'octubre de 1705. Es va fer càrrec de la construcció el "Consejo de la Villa de Altafulla", que el constituïen entre d'altres els jurats de la vila, els senyors: Juan Lloberas, Matias Clot, Francisco Marquès i Bernardo Martí, a més dels mestres d'obra de Tarragona Mariano Artigues, Jose Permini i Jose i Pablo González.

La construcció de l'actual església es va efectuar sobre terrenys de l'anterior ampliant-la en gran manera, per la part del presbiteri i l'absida, mitjançant una permuta de data 6 de gener de 1702 sobre uns terrenys propietat de l'Ajuntament d'Altafulla situats en el Prat (Platja d'Altafulla)

Així en el llibre de resolucions de l'Ajuntament de la Vila d'Altafulla s'hi troba una relació que diu el següent:

"Lo dia 6 de janer de 1702, ab llicencia del Sr. Batlle Joan Gatell y presencia Batlle y los Illes. Marquesos de Tamarit y aplegat ab so de campana, y ajustat la major part dels Concellers, y asjustat ha representat lo Sr. Jurat Major Joan Soler com Josep Plana, demana ser satisfet de aquella terra que la vila li ha pres per la Iglesia. I oida la petició tan justa, han resolt donarli terra al Prat de la Vila afrentant a la Rasa per la que li han pres per la obra de la Iglesia".

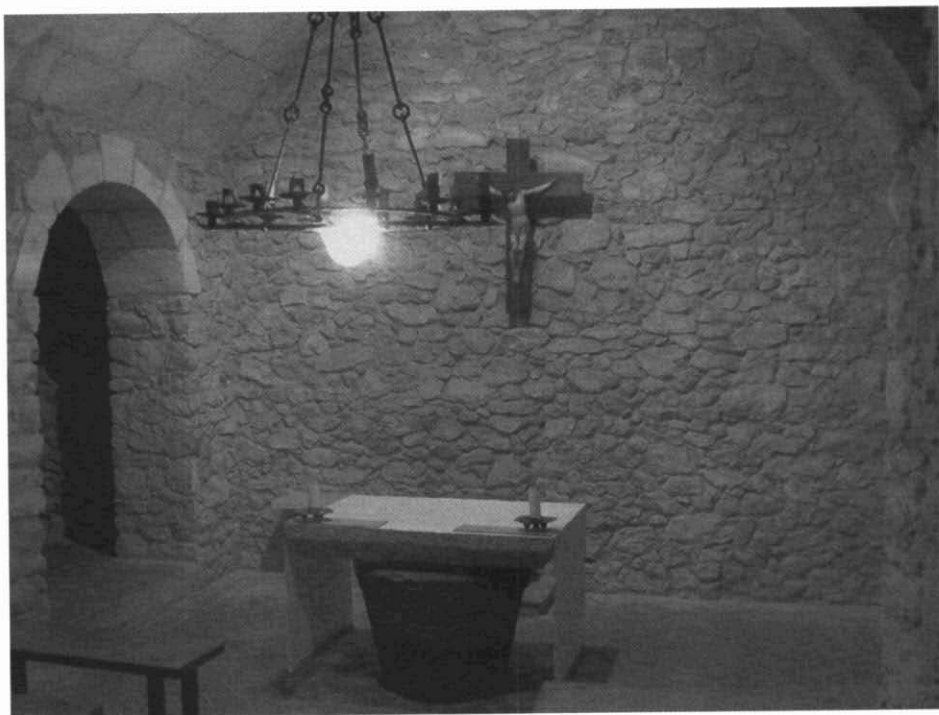
SEPULTURA MAJOR - CRIPTA

Com a conseqüència de l'edificació de l'actual temple, es va procedir a la construcció de l'anomenada "sepultura major", avui Cripta, que es troba sota del presbiteri i s'hi accedeix per una escala tapada per una trapa que es troba en el passadís lateral dret de l'Església, prop de l'altar de Sant Antoni de Pàdua, per on s'introdueixen i baixaven els taüts per una rampa existent al costat de l'esmentada escala.

Antigament i abans de la restauració de finals dels anys 60 del segle passat, essent Rector d'Altafulla Mossèn Francesc Castellà, constava de dues grans estances, plenes d'un munt de ruïnes, maons, fustes de taüts, ossos, etc., es podien distingir encara diverses ordres de sepultures sobreposades.

La manera de fer els enterraments era revestir els taüts amb maons, calç i ciment i d'aquesta manera podien fer un altre enterrament al matí següent, posant-los un sobre l'altre.

A la darrera Guerra Carlista (1870) els "migueletes" amos d'aquesta vila i aquarterats a la nostra Església pensant trobar armes i tresors ho van remoure i profanar tot, a l'igual va succeir durant la Guerra Civil de 1936 quan l'esmentada sepultura va ésser oberta i profanada.

La Cripta, estat actual

Després de la seva restauració a l'any 1968, es va ampliar mitjançant una nova nau que havia estat utilitzada de cisterna per l'Església, fent-se un nou accés per l'altre costat de la trapa originària i essent habilitada pel culte.

Se suposa que l'entrada en "funcionament" de la Cripta, com a cementiri no va suposar l'abandonament en absolut del cementiri medieval, sinó que probablement va operar com una ampliació d'aquest, i sobretot fent distincions segons les classes socials de l'època, essent enterrats dins la cripta els difunts de les famílies benestants i al terra fora de l'església la resta.

CEMENTIRI DE L'ANY 1809

En virtut de les Reials Ordres que es van publicar sobre la construcció dels cementiris fora de les poblacions, es va exigir un cementiri a extramurs de la població (vila closa i ravals) a l'any 1809. En plena Guerra del Francès, justament davant de l'entrada de l'actual cementiri, es va construir el d'Altafulla i on encara podem trobar vestigis d'algunes làpides funeràries de l'època adossades al mur-marge que delimitava per la seva part superior al recinte sagrat.

No obstant tot el que hem dit i malgrat la posada en marxa del nou cementiri es va continuar enterrant en el cementiri de la Cripta i en el Medieval,

Una de les làpides conservades. Duu la data de 1836 a l'angle inferior esquerre

segons constaten els Decrets de la Santa Visita Pastoral donats pels Arquebisbes Creus i Echanove als anys 1825 i 1828 respectivament i per algunes notes funeràries de l'arxiu parroquial.

És de suposar que durant la plaga de la pesta que esdevinguda a la nostra població a l'any 1820 i que va ocasionar nombroses víctimes, aquestes van ésser enterrades en aquest cementiri en una fossa comú, segons es dedueix de les restes d'ossos i capes de calç que s'han identificat amb ocasió de la realització de la Plaça –aparcament– existent davant la porta de l'actual cementiri.

Es fa necessari adoptar unes normes de protecció d'aquest llegat històric funerari a fi d'evitar la seva espoliació.

CEMENTIRI ACTUAL DE L'ANY 1854

En temps del Rector Dionisio Colomer, l'any 1854 es va construir l'actual cementiri, en el qual s'hi han realitzat dues reformes, una l'any 1890 per tenir una forma molt irregular i una altra l'any 1986 consistent en l'ampliació amb terrenys cedits pel Sr. Enric Yxart.

L'actual cementiri ocupa una superfície d'uns 4.000 m² aproximadament. Està tancat per una paret de calç i canto, en el mur originari i té una forma quadrangular.

El tancat primitiu del cementiri oferia un pentàgon molt irregular eixamplant-se i ampliant-se per la part S.O. amb el terreny que va cedir el propietari Sr. Francisco Terrafeta Bages, de Reus, traslladant-se al centre de la paret-façana la porta que abans estava l'extrem est de la mateixa, on avui encara es conserva un espai sense nínxols, que ens indica on es trobava la primitiva entrada.

Amb això es va obtenir un quadrilàter quelcom irregular que amb l'alineació dels xiprers plantats per la família Ballesté-Clot va resultar un quadrat amb una parcel·la a la part oest que servia de lloc d'enterrament als "exclosos de terra sagrada".

En el mes de maig de l'any 1891, van començar les obres de construcció de la capella "pública" del cementiri, aixecada en el centre o part mitjana de la paret nord. Les obres d'aquesta capella, com la dels cossos laterals, la sagristia i la sala de dipòsits, van ser costejats per la Sra. Josepa Gatell, vídua de Clot, amb la condició que es construís dins de la capella una sepultura amb dret de propietat per a ella i pels seus hereus. L'esmentada capella va ser beneïda l'any 1898 essent Rector d'Altafulla Mossèn José Vilaró.

A l'aixecar-se la capella estaven ja construïts els murs de la part est, començant-se immediatament a construir els que estan al costat de la mateixa i a continuació els de la part oest.

La darrera modificació experimentada en el Cementiri Municipal d'Altafulla a part d'aixecar un pis més els nínxols, exactament a la part est i nord, va consistir en l'ampliació del cementiri amb terrenys cedits pel Sr. Enric Yxart, en el marc del Pla d'Obres i Serveis de Catalunya de l'any 1984 per un import total d'execució de 2.159.000,– pta, portant-se a terme la construcció d'uns 180 nínxols.

xols aproximadament, en previsió de futur, atès l'increment urbanístic experimentant a les darreres dècades en el nostre municipi.

En l'actualitat es preveu construir-hi, també, un columbari per a disposar les cendres dels difunts, atesa l'evolució tecnològica i dels costums funeraris de la nostra societat.

